

Interjú

Umberto Ecoval

- *Ön 1988 óta a mini állam, San Marino egyetemének elnöke. Mi köti önt ehhez a megbízáshoz?*
- Először is kihívás számomra, hiszen ebben a században valószínűleg ez az utolsó Európában alapított egyetem. A fő ok azonban a döntéshozás terén megnyilvánuló rugalmasság. Olaszországban minden nagyon nehézkes. Minden Róma körül forog, és évekig elhúzódik. Ezzel szemben itt, ha a kormánnyal van megbeszélni valóm, csak átmegek az utca túloldalára. Ezenkívül olyan kérdésekre koncentrálhatunk, amelyekre más egyetemek nem fordíthatnak figyelmet, mert nálunk az interdiszciplináris kutatás áll a középpontban. Végül pedig az ismeretelmélet körülbelül tíz éve vonz ide pszichológusokat, neuropszichológusokat, nyelvészeket, informatikai szakembereket az egész világról.
- *Vajon lehet-e arra következtetni, hogy ez az interdiszciplináris kutatás magasabb követelményeket támaszt a bölcsészek új típusával szemben?*
- Amikor elhatároztam, hogy filozófiát fogok tanulni, az apám csalódott volt. Azt tanácsolta, legyek inkább orvos vagy ügyvéd, hogy ne kelljen később egy vidéki kisvárosban görög tanárként besavanyodnom. De ez már akkoriban sem volt így. Még kevésbé igaz ma, amikor valaki filozófiai képzettséggel akár úrkutatói program vezetője is lehet. Mert ma nagyobb az igény a logikai-absztrakt, a filozófiai gondolkodásra, mint azokban a társadalmi formákban, amelyeket haderejük és a kereskedelem határozott meg. A múltban a társadalom számára a hardver jelentett problémát. A modern ipari társadalom számára azonban a szoftverek előállítása jelenti a megélhetést. A hardvert mechanikus rabszolgák állítják elő, amelyeknek előállítása szintén a szoftverre épül. Ma minden programozott. Abból a körülményből kiindulva, hogy a hardver egyre kisebb csipekre redukálható, a jelenlegi információs

túlkínálathoz jutunk, amely nem csupán a hagyományos médiákra, a sajtóra, a tévére igaz, de a teljes ipari termelésre is. Éppen ezért a jövőben még inkább meg fognak szűnni a határok az egyes tudományterületek között. Egy bölcsész, aki egyaránt rendelkezik humán és modern műveltséggel, teljességgel alkalmas arra, hogy részt vegyen a szoftver tervezésének és előállításának folyamatában. Egy filológus hallgatónak, aki jó vizsgadolgozatot ír Homéroszról, maximum három hónapra van szüksége az IBM-nél vagy az Olivetti-nél a szoftver tervezés terminológiájának elsajátításához. A jövő bölcsésze rugalmas gondolkodási technikákat tanul, aminek a legkülönbélebb kutatási területeken is hasznát veheti.

- *Nem túlságosan utilitárius értelmezése ez a filozófiának? Nincs-e a kritikai reflexió már eleve alárendelve a piac követelményeinek?*
- Igen, de ez mindig is így volt. Aki filozófiával foglalkozott, tudását az uralkodó osztály szolgálatába állította. Vannak jogászok és orvosok is, akik a Maffiának dolgoznak. Aki akar, az továbbra is elgondolkodhat a lét örök kérdésein. Nem kisebb személyiség, mint Platon volt az, aki a filozófia legrosszabb fajta utilitárius alkalmazásával élt, amikor azt követelte, hogy a filozófusokat nevezzék ki az állam vezetőivé. Ezek politikai kísérletek, amelyek közelebb állnak a kínai Deng Xiao Ping politikájához, mint az Egyesült Államokéhoz vagy Németországéhoz. Nem szabad abba a hibába esnünk, hogy az egykori filozófusokat idealizáljuk.
- *Milyen értéket tulajdonít a filozófiának?*
- Egy primitív társadalomban szinte mindenki számára adott volt a lehetőség, hogy megismerje a hagyományokat. Azonkívül voltak szilárd erkölcsi fundamentumok, amelyek tiltások és parancsok egész sorában nyilvánultak meg, s melyeknek egy része máig is érvényes: "Ne ölj, ne lopj, szeresd felebarátodat". De a modern nyugati világ, sőt az egész bolygó egyre gyorsabban változik, s vele együtt változnak az etikai kritériumok is. Néhány évvel ezelőtt még nem létezett az ózonlyuk, ami az etikai megfontolások felülvizsgálatára kényszerített volna. Ma már egy spraydoboz használata is problémát jelent. Az új, megoldásra váró kérdések szaporodnak, és olyan ismeretlen területekre vezetnek, ahol logikusan gondolkodó emberekre van szükség, akiket akár

XXXIV. Wilde fogalmazta meg a camp-szemléletmód egyik legfontosabb elemét — a tárgyak egyenrangúságát —, mikor kijelentette, hogy kék-fehér porcelánjához "méltó módon" szándékszik élni.

filozófusoknak is nevezhetünk. Hogy az Egyesült Államokban — és valószínűleg rövidesen nálunk is — minden nyilvános épületben, közúton van mozgássérültek számára kialakított feljáró, az az etikában végbemenő forradalmat jelzi. Léteztek primitív társadalmak, ahol a fogyatékos gyermekeket megölték. Az etika amelyek megengedte a beteg ember elpusztítását, míg ma magától értetődik, hogy a beteg embernek a lehető legideálisabb életfeltételeket kell biztosítanunk. Aki filozófiával foglalkozik, mindig egy értékrendet épít fel.

- *Ha az értékítéleteknek ilyen konszenzuskészséggel kell rendelkezniük, akkor különösen az információáramlás formája jut fontos szerephez.*
- Természetesen, mert a demokráciában a konszenzus a meggyőzőmunka eredménye, nem pedig az erőszaké. Az archaikus társadalmakban az uralkodó parancsa volt a mérvadó. Ma kötelező érvényű a humanisztikus érvelés, ami azt jelenti, hogy a filozófia végül minden emberi tevékenység részévé válhat. Az egyetemnek tehát ezentúl nem filozófusokat kell képeznie, akik később az iparban helyezkednek el, hanem sokkal inkább egy általános diskurzusnak kell létrejönnie, amely az élet minden területére be tudja vonni a filozófiát.
- *Őn azt hangsúlyozta, hogy ma mindenekelőtt arra törekszünk, hogy életünk "spazi vuoti", látszólag üres perceit produktívvá tegyük.*
- Általában a célirányos cselekvést, az erő kifejtését, az erőfeszítés fázisait tartjuk a legértékesebbnek, míg a kikapcsolódás, a magunkra figyelés szakaszai látszólag teljesen mechanikusak. Én úgy gondolom, az intézményesített aktivitást — mint például a munkát — kell mechanikusnak neveznünk. Az üresjáratok ellenben azok az értékes pillanatok, amikor szabadjára engedjük a fantáziánkat, és új gondolataink támadnak. Ha a világmindenségben megszüntetnénk a részecskék közti teret, nem lenne nagyobb az univerzum egy parányi golyójánál. Ha a mindennapjainkból kiiktatnánk az üresjáratokat, rá kellene döbbernünk, hogy az effektív munkaidő maximum napi félórát tenne ki.
- *Hogyan jelenik ez meg önnél személy szerint?*
- A kritikusok gyakran kérdezik, mi a titka annak, hogy ennyiféle dologgal tudok egyidejűleg foglalkozni. Nos, minderre pontosan ezekben az üres percekben jut időm. Gondolkodni a mellékhelyiségben szoktam, nem konferenciák alatt. A konferenciákon legszívesebben elaludnék. A legjobb gondolataim akkor támadnak, ha

veszek egy újságot, és szórakozottan átlapozom. Koncentrálva könyvet szoktam olvasni a vonaton. Filozófiai kérdéseken a repülőtéren töprengök, ha a gép késik, és félórát várakoznom kell. Számtalan ilyen pillanat akad: ha étterembe megyek, ha borotválkozom vagy zuhanyozom vagy éppen a cipőmet húzom.

- *Tehát jórészt a várakozás percei ezek az üres percek?*
- Mindenekelőtt az egyedüllét percei, melyek ma felbecsülhetetlen kincsnek számítanak. Mert minden perccel — ahogy a föld népessége nő — egyre nehezebb az egyedüllétet megtalálni. A neander-
völgyi embernek egyszerű dolga volt. Az emberek ma arra kellene nevelni, hogy megtalálják ezeket az üres perceket, és éljenek is vele. Régen ez a bölcsék, a misztikusok, a gondolkodók, a filozófusok feladata volt. A szerzetesnek, a középkor entellektüeljének, a kolostori élet számtalan szabad percet biztosított. A közös étkezések is szótlanságban teltek. Egy barátságban, egy szerelmi kapcsolatban is értékes a hallgatás képessége, ha fizikai jelenlétünket nem kell folyton beszéddel igazolni. Vannak barátaim, akikkel nyolc órás autótut megteszünk anélkül, hogy egyetlen szót is váltanánk. Kapcsolatunk ettől nem szenved kárt. Ha nem sikerül megtalálni az egyedüllét perceit, még mindig beveheti magát az ember egy liftbe. Amíg a tűzoltók kiérnek, megvan a nyugalma. Ott vannak természetesen a hátrányos helyzetűek, akiket foglalkoztatni kell. Ez azonban a szociális intézményrendszer feladata. Annak, hogy vannak emberek, akik éheznek, semmi köze nincs ahhoz, hogy vannak, akiknek diétáznuk kell.
- *Másfelől a modern tömegtársadalomban kialakult a magányosság új formája: az egyedüllét a tömegben.*
- Igen, az egyedüllét utáni vágy szemmel láthatóan olyan erős, hogy a túlszűfolt társadalomban például ösztönösen is olyan táncformák alakulnak ki, amelyek mellőzik a testi közelséget. Már nem táncolunk szorosan összesimulva, csak külön-külön. Így teremt magának az ember a tömeg és a zajok áradatában lehetőséget az egyedüllétre. Végülis aligha vannak magányosabb pillanatok a rock and roll vagy a diszkó táncnál.

XXXV. A camp előőrsét — és legértőbb közönségét — nagyjából-egészéből a homoszexuálisok alkotják. (...)

A modern szemlélet két meghatározó eleme a zsidó morális komolyság és homoszexuális esztéticizmus és ironia. A zsidók a morális érzék erősítése révén szeretnének a modern társadalomba integrálódni. A homoszexuálisok meg úgy, hogy az esztétikai érzéket erősítik. A camp a moralitás oldószere. Semlegesíti a morális fölháborodást, aktivizálja a játékoskosságot.

- *Valóban gépekké kell válnunk először ahhoz, hogy jobban megismerjük önmagunkat?*
- A munka gépesítésnek vannak bizonyos aspektusai, melyek kedveznek az egyedüllétnek. Nem szabad azonban túlzottan optimistának lennünk, mert jóllehet a futószalag mellett állni mechanikus tevékenység, mégsem azonos a szórakozással vagy a pozitív értelemben vett magánnyal. Más tevékenység esetében a részleges gépesítés valóban elősegítheti az értelem fejlődését.
- *Az ember valóban szükségszerűen függ az általa előállított vagy felhasznált dolgoktól?*
- Igen, legalábbis a saját tevékenységével előállított tárgytól, minden valamire irányuló erőbefektetéstől. A szabadság minden formája arra irányul, hogy létrehozzon valamit, s a létrehozott mindig újra és újra veszélybe sodorja szabadságunkat. Folyton újra vissza kell hódítanunk tehát az újonnan kialakított életkörülmények között. A tény, hogy vannak repülőgépek, egyrészt lehetővé teszi, hogy nyolc óra alatt New Yorkban legyünk — ehhez Kolombusznak egy teljes hónapra volt szüksége —, ugyanakkor azonban a függőség egy új formáját alakítja ki: a sietséget, egy más ritmust, a sebesség mámorát, a belső kényszert, hogy állandóan utazzunk, jóllehet semmi sem kényszerít. A szövegszerkesztő program is, mely látszólag megszabadít az írás óriási terhétől — mert amíg hagyományos írógéppel írt az ember, addig gépelés után kijavította a szöveget egyszer, aztán újra legépelte, és másodszor is kijavította —, rabszolgává tehetnek. Mert éppen az általa nyert szabadságomnál fogva javítok többet. A számítógép akkor is a rendelkezésemre áll, ha éjjel egykor rövid időre felébredek. Azonkívül több munkát vállalok, mint régebben, hiszen az éppen elmentett szöveg részeit megváltoztathatom és újra felhasználhatom.
- *A kulturális élet minden területére hatással van a komputerek elterjedése?*
- Nem hiszem, hogy már most kimutathatóak volnának a tendenciák. Ez olyan, mintha arról kérdezne, hogy pohár whisky doppingoló vagy bágyasztó hatású. Van, akit megvadít, van, aki elalszik tőle. Mindenkinél egyéni folyamatok játszódnak le. Kuriózumszámba megy, hogy a számítógép hatására visszatérünk az írástudó kultúrához. Harminc évvel ezelőtt az volt az általános vélemény, hogy rövid időn belül senki sem fog olvasni. Ma minden fiatal rá van kényszerülve, hogy a

képernyőt olvassa, ráadásul olyan gyorsasággal, ami apáink számára elképzelhetetlen lett volna. Ez oda fog vezetni, hogy egyre több könyvet fogunk olvasni, már csak azért is, mert ha meg akarjuk érteni, hogyan működik a számítógép és a programok, el kell olvasnunk a kézikönyvet.

- *Ez az újkeletű alfabetizálódás még nem sokat mond a szövegek színvonaláról.*
- Gyakran kérdezik, miért írtam olyan nehéz könyvet, mint *A rózsza neve*, amit sokan elolvasnak. Válasz: mert már így is túl sok a könnyen emészthető olvasmány. Régebben ezekből volt kevesebb, és az emberek valami egyszerűbbre vágytak.

Umberto Eco magyarul megjelent művei:
A Nyitott mű, Gondolat, 1976; A rózsza neve, Árkádia, 1988; A Foucault-inga, Európa, 1992
Hogyan írjunk szakdolgozatot Gondolat 1992.,
A nyitott műtől a Foucault-ingáig, (interjú) Magyar Lettre 1993/3

fordította Tencz Beáta

XXXVI. A *camp* — ismételjük meg — vonzalom a stílus iránt, egy olyan korban, mikor a stílus mint olyan követése önmagában kérdésessé vált.

